

ДОКТОРАНТСЬКИЙ СЕМІНАР

Основним чинником успішності будь-якої докторської програми є дієве фахове середовище, атмосфера активних інтелектуальних циркуляцій, взаємодія поглядів та ідей. Бо в чому один із засадничих недоліків традиційної аспірантури? Нам здається, – в «самотності аспіранта», що вряди-годи зустрічається з одним своїм науковим керівником, а загалом змушений сам на сам переживати «трирічну драму» дослідження обраної теми, часто не маючи певності, що розв'язання даної проблеми взагалі має сенс і справді примножить суму знань у відповідній галузі.

Зацікавлене фахове середовище і відповідний йому пошуковий мікроклімат – це і є та «тонка матерія», що інкорпорує молодого дослідника в академічну спільноту і надихає його торувати обраний шлях.

Важливим механізмом вироблення цієї «тонкої матерії» (окрім доконечної фахової групи та низки спеціалізованих фахових курсів) є, за нашими спостереженнями, докторантський семінар, нині внесений до навчальних планів усіх структурованих докторських програм НаУКМА. Слід зізнатися, що перші спроби його організації і ведення (2008–2009 рр.) важко назвати вдалими: ці спроби мали свій смисл в тому, що виявили радше типові хиби, ніж ясну силу розуміння, як його, власне, організовувати.

Так, очевидно хибною була надмірна дидактична спрямованість такого семінару, від якого слухачі очікували «готових знанневих порцій», а виконавці-викладачі – сумлінного засвоєння слухачами наперед визначених ними «знанневих порцій». Себто хибною виявилася спроба формувати зміст профільного семінару «згори» – керівником докторської програми або членами відповідної фахової групи. Це не спрацювало: як ще один (черговий з ряду) навчально-практичний курс докторантський семінар не виконував свого

головного призначення, що ним є активізація пошукового мислення у просторі відкритого і тривалого полілогу.

Перше, що було потрібно змінити в самому засновку, це відмовитися від хибної у цьому разі моделі «продуцент – споживач» або ж «адресант – адресат». Слід з усією прямоотою визнати, що *головним продуцентом і водночас споживачем інтелектуального продукту в докторантському семінарі є самі докторанти*. Докторанти є тими, хто ставить запитання, і тими, хто в режимі відкритого полілогу намагається дати на них відповіді й випробувати ці відповіді на міцність.

Це стало можливим з появою другого і третього наборів на докторську програму, себто з побільшенням кількості учасників, до того ж меншою мірою зайнятих суто навчальними курсами і більше – самостійними дослідницькими пошуками (другий і третій рік передбачає ступеневе зменшення навчальної аудиторної роботи і відповідне збільшення самостійних наукових студій).

Відтак почала вимальовуватися ймовірна продуктивна «конструкція» докторантського семінару, яку ми й спробуємо змалювати нижче, наголошуючи на *принциповій відкритості самої форми*, залежної і від наукового напрямку (природничі, соціально-економічні або гуманітарні науки), і від наявності чи відсутності в структурі конкретної програми інших форм гуртової роботи, скажімо, докторанського 2–3-річного проекту. Обираємо випадок, коли програма має мінімум два набори (1–2 роки навчання), а її слухачі ще не залучені до виконання спільного дослідницького проекту (докторантського проекту), не скрізь, як знаємо, доречного і не завжди, на жаль, можливого.

У такому випадку загальна композиція докторантського семінару передбачає щонайменше дві природні і третю ймовірну композиційну складові.

Перша складова – це систематичні (раз на місяць) індивідуальні науково-дослідні презентації слухачів програми. У кожного молодого дослідника є той чи той «наріжний камінь», здебільшого методологічний, що має бути покладений у фундамент усієї праці. Є окремі «локальні питання» високої складності. Чи ж не варто кожному спробувати їх сформулювати і представити в очевидній і природній на цьому етапі питальності? Тут особливо варто підкреслити, що йдеться не стільки про завершені результати авторських досліджень – постулати й аргументовані твердження (скажімо,

у форматі авторської статті, хоча і це можливо), – скільки про питання і припущення у форматі «авторської тези», до розмислу над якими залучаються усі інші докторанти цієї ДП.

Це означає, що за визначеним часовим графіком кожний докторант представляє той чи той (обраний на власний розсуд) аспект/елемент/епізод свого дослідження у вигляді *зв'язної цілісної тези*, викладеної на письмі (до 0,5 друк. арк.). «Диригент» докторантського семінару (а ним може бути як один із докторантів, що – найліпше, так і хтось із фахової групи, що свідомо бере на себе функцію координатора) заздалегідь розсилає цю тезу усім учасникам семінару. При цьому мінімум двоє з групи пишуть на цю тезу свої докладні письмові відгуки (2–4 с.), себто виступають у ролі «офіційних рецензентів/опонентів». Решта учасників семінару може обмежитися лапідарним письмовим судженням довільного обсягу, проте будь-що-будь зобов'язана висловитися стосовно означеного питання.

Уся ця попередня «підготовча» робота відбувається у спосіб електронного спілкування, з тезою та відгуками на неї учасники ознайомлюються *до засідання*, а у визначений день і час, раз на місяць відбувається «очна» презентація авторської тези та обмін думками з приводу як самої тези, так і «офіційних» на неї відгуків. Під час такого вільного обговорення хтось згадає важливу працю, що випала з поля зору автора тези, хтось зверне увагу на ризики або перспективи, не завважені автором, і це матиме сенс для всіх. Давно відомо, що найкращий експромт – це добре підготовлений експромт. Та й «самостійна робота» кожного над поставленим запитанням є не менш важливою, ніж підсумкова публічна дискусія на задану тему, бо «тонка матерія» фахового дискурсу тчеться кожним зокрема і є продуктом індивідуальних розумових зусиль.

Друга природна складова – *колективне обговорення нових наукових праць* або ж *художніх артефактів* у даній галузі (в гуманітарній сфері – це нові твори, що мають європейський і світовий резонанс, здобули престижні премії або номінувалися на ці премії). Ознайомлення з такими «новинками» та їх обговорення відбувається за такої ж «режисури», що й презентація «авторської тези»: презентація/представлення новинки одним із докторантів – два обов'язкові письмові відгуки, – письмове судження кожного докторанта.

Ясна річ, що це також потрібно і планувати, і забезпечувати, уможливаючи всім учасникам доступ до обговорюваних науко-

вих або художніх текстів. Докторська школа НаУКМА сьогодні готова виділяти помірні кошти на закупівлю докторантами нових наукових і художніх видань (і оригінальних, і перекладних), що примножуватимуть собою славнозвісний «гарвардський метр» у кожній ділянці і після одноразового цільового використання стануть на полиці наукової бібліотеки ДШ для майбутніх докторантів.

З одного боку, це активізація науково-бібліографічного розшуку і підтримка фахової поінформованості, бо і вибір матеріалу для презентації, і вникнення в нові праці йде на користь загальної обізнаності кожного молодого науковця. З іншого боку, саме під час таких обговорень формується *культура наукової полеміки і розвивається критичне мислення* кожного докторанта. Важливо наголосити, що *предмети обговорення визначають самі докторанти*. Варто також зазначити, що не раз такою «новинкою» для багатьох може виявитися та чи та фундаментальна (класична) концепція/праця, головне інше: бажання докторантів присвятити цьому предметові свій час, бо він – того вартий.

Якщо припустити, що раз на місяць відбувається презентація авторської докторантської тези (а учасників – близько 10 з двох річних наборів) й так само раз на місяць предметом обговорення є та чи та атракційна публікація (науково-критична чи художня), коли при цьому погодитися, що кожне з таких обговорень вимагає щонайменше 2–3 годин часу, то вже з цього вимальовується річний план докторантського семінару.

Третя ймовірна і завжди бажана складова – це зустрічі зі знаними вітчизняними та іноземними фахівцями відповідної галузі, запрошеними на семінар. Так, цю складову, на відміну від перших двох, здебільшого важко спланувати з достатньою певністю, оскільки заходження семінару потрапляє у залежність від «третьої особи», поява якої на теренах Києва і НаУКМА часто непередбачувана і залежить від низки обставин. Але ж, погодьмося, що, за бажання самого семінару, кожна така – непередбачувана і несподівана – зустріч може «потрапляти» в будь-який пункт накресленого річного графіка, потісняючи собою сплановані і заздалегідь підготовлені зустрічі.

Вирішальним тут є інше: наявність у докторантів певної докторської програми «складних питань», що вимагають поглибленого осмислення, і наявність фахівця, чий досвід і знання можуть прислужитися повнішому розумінню цих «складних питань» (ясна річ, що «наявність фахівця» може бути як перманентною – в колі прак-

тичної досяжності, так і okazіональною, себто несподівано уможливленою візитом до НаУКМА певної знаної особи).

За належної «питальної активності» докторантів ця складова може реалізуватися у прямій оперативній співдії з керівником докторської програми (членами фахової групи) та керівництвом Докторської школи. Адже, розглядаючи цю складову, ми маємо на увазі спеціальні запрошення до участі в семінарі, коли більш як доречним (щоб не сказати абсолютно необхідним) є авторитетне звернення «вченого до вченого», в деяких випадках – компенсування транспортних витрат, а подеколи – і скромна (можлива) винагорода запрошеному, себто авторський гонорар.

Ці речі перебувають у полі оперативних рішень керівництва і забезпечуються спеціально призначеними на це коштами. Докторська школа НаУКМА має ці «скромні цільові кошти», важливо мати «ціль»! Саме для цього керівникові ДП разом з організатором/ами семінару від докторантів при складанні річного робочого плану варто обміркувати приблизний «кошторис витрат», що передбачатиме як кошти на закупівлю обговорюваної літератури, так і запрошення бажаних гостей. Звісно, це буде вельми попереднє планування витрат, однак і в такому вигляді воно стане в пригоді керівництву Докторської школи при плануванні річного бюджету.

Коли найліпше komponувати річний зміст семінару? Наша практика свідчить: відразу по здійсненні нового набору, у жовтні місяці. **Хто** має ініціювати таку спільну зустріч «старших» і молодших докторантів? Старші докторанти за підтримки керівника докторської програми, котрий у ході засідання може допомогти слухачам своїми порадами та рекомендаціями, *але не вказівками*. Бо основною рушійною силою цієї відкритої науково-навчальної форми є самі докторанти.

Так само зрозуміло, що хтось із докторантів (це – найліпше) або членів фахової групи має взяти на себе «диригентську роль» в організації почергових обговорень, розсиланні матеріалів обговорення і акумулюванні рецензій та індивідуальних суджень (це стосується здебільшого першої і другої складової). Натомість коли йтиметься про бажання докторантів зустрітися з конкретним науковцем і почути його думку стосовно спільного для них предмета дослідження, завдання старших колег і керівництва Докторської школи – уможливити таку зустріч і організаційно, і, коли це неминуче, – фінансово.

Було б вельми бажаним, щоб робота таких «профільних докторантських семінарів» відображувалася на відповідній сторінці сайту Докторської школи (як це і прийнято в усіх авторитетних університетах, скажімо, Колумбійському). Це надає семінару поважності, дисциплінує учасників. Сподіваємося, що й ми зможемо цього досягти.

А ось активність самих докторантів поза всяким сумнівом має фіксуватися організатором засідань і слугувати підставою для зарахування семінару у виконаний індивідуальний план кожного докторанта. Себто, з одного боку, семінар є переважно «самоорганізованою формою» фахової підготовки, а, з іншого, – обов'язковою, а коли так, то й участь кожного в роботі семінару має бути більш-менш рівномірною і відображатися в калькуляції науково-навчальної активності (в кредитах).

Володимир Моренець,
проф., д-р філол. наук,
віце-президент з науково-навчальних студій НаУКМА